

2010 YILI MODEL BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK İŞLETMELERİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI MALİ DESTEK PROGRAMI ETKİ ANALİZİ RAPORU

Bu Raporun oluşturulmasında
Genel Koordinatör Planlama Programlama ve Koordinasyon Birimi Başkanı
Mehmet Emin ÇAKAY ve Uzman Nurettin POLAT ve Uzman Ömer ARVASI'ye
teşekkürlerimizi sunarız.

İçindekiler

1	GİRİŞ	1
1.1	Programın Genel Özeti	1
	Programın Amaçları ve Öncelikleri.....	1
2	MÜLAKATLARA İLİŞKİN TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	4
3	MALİ DESTEK PROGRAMININ İŞLETMELERE ETKİSİ.....	8
3.1	Mali Destek Programının Hayvan Sayısına Etkisi	8
3.2	Mali Destek Programının Süt Üretimine Etkisi.....	12
3.3	Mali Destek Programının Yem Bitkisi Ekim Alanına Etkisi.....	15
3.4	Mali Destek Programının Yeni Ahır Yapımı ya da Tadilata Etkisi	18
3.5	Mali Destek Programının Makine Ekipman Sayısına Etkisi.....	19
3.5.1	Gübre Pompası	19
3.5.2	Su Deposu.....	20
3.5.3	Süt Soğutma Tankı.....	20
3.5.4	Kaşıma Fırçası	20
3.5.5	Balya Makinesi	21
3.5.6	Hayvan Yatağı	21
3.5.7	Suluk.....	22
3.5.8	Buzağı Kulübesi.....	22
3.5.9	Yemleme Vagonu.....	22
3.5.10	Jeneratör	23
3.5.11	Yem Kırma Makinesi.....	23
3.5.12	Süt Sağım Ünitesi	24
3.5.13	Gübre Sıyırıcı Sistemi	24
4	SONUÇ.....	25
5	MÜLAKAT FORMU.....	26

Tablolar

Tablo 1:Program Düzeyinde Performans Göstergeleri	1
Tablo 2: Başarılı Projelerin İller Bazında Sayı ve Bütçe Dağılımı	3
Tablo 3: Mali Destek Programının Nihai Bütçe Özeti	3
Tablo 4: Köylerdeki İşletme Sayıları	5
Tablo 5: Programdan Destek Alan ve Mülakat Yapılan İşletmeler	6
Tablo 6: Proje Kapsamında Alınan Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Dağılımı	8
Tablo 7: Mülakat Tarihinde Gözlemlenen Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Dağılımı	8
Tablo 8: Hayvan Sayısı Değişimi ve Dağılımı.....	9
Tablo 9: Proje Kapsamında Alınan ve Mülakat Tarihinde Gözlemlenen İstatistiksel Karşılaştırılması	11
Tablo 10: Üretilen Sütün İllere Göre Değerlendirme Yöntemi.....	13
Tablo 11: Gübre Pompası Sayısı	19
Tablo 12: Su Deposu Sayısı ve Kapasitesi	20
Tablo 13: Süt Soğutma Tankı Sayısı ve Kapasitesi	20
Tablo 14: Kaşıma Fırçası Sayısı.....	21
Tablo 15: Balya Makinesi Sayısı	21
Tablo 16: Hayvan Yatağı	21
Tablo 17: Suluk Sayısı	22
Tablo 18:Buzağı Kulübesi Sayısı.....	22
Tablo 19: Yemleme Vagonu Sayısı ve Kapasitesi	23
Tablo 20: Jeneratör.....	23
Tablo 21: Yem Kırma Makinesi Sayısı.....	23
Tablo 22: Süt Sağım Ünitesi Sayısı ve Kapasitesi	24
Tablo 23: Gübre Sıyırıcı Sistemi Sayısı	24

Grafikler

Grafik 1: Hayvancılık İşletmelerinin İllere Dağılımı	4
Grafik 2: Hayvancılık İşletmelerinin İlçelere Dağılımı	4
Grafik 3: Mülakat Tarihine Kadar Satılan Hayvan Sayısı	9
Grafik 4: Mülakat Tarihine Kadar Hastalıklardan Ölen Hayvan Sayısı	10
Grafik 5: Mülakat Tarihinde Hayvan Başına Ortalama Süt Verimi.....	12
Grafik 6: Üretilen Sütün Değerlendirme Yöntemi	12
Grafik 7: Süt Satış Fiyatı	13
Grafik 8: İşletme Başına Ortalama Yıllık Süt Geliri (TL)	14
Grafik 9: Ekim Alanı Değişimi	15
Grafik 10: Proje Başlangıcında Ekilen Yem Bitkileri.....	16
Grafik 11: Mülakat Tarihinde Ekilen Yem Bitkileri	16
Grafik 12: Yeni Ahır İnşaatı ya da Tadilat Desteği	18
Grafik 13: Yeni Yapılan Ahırların Ortalama Büyüklüğü (m ²)	19

1 GİRİŞ

2010 Yılı Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programı (MBHİY MDP) Uygulama Sonrası Değerlendirme çalışması ile bu programın ve etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Değerlendirme mülakatları 2014 yılının Nisan ve Ağustos ayları arasında işletme alanlarında işletme sahipleri ile yüz yüze görüşme şeklinde yapılmıştır. Bu tarihler arasında 32 işletme ziyaret edilmiştir.

1.1 Programın Genel Özeti

Programın Amaçları ve Öncelikleri

Bu programın amacı, TRB2 Bölgesi (Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van) illerinde model büyükbaş hayvancılık işletmelerinin yaygınlaştırılması yoluyla bölgenin büyükbaş hayvancılık potansiyelini değerlendirilmesi ve hayvansal üretim kapasitesinin artırılmasıdır.

Bu mali destek programının öncelikleri şunlardır:

Öncelik 1: Yeni yatırımlar yoluyla TRB2 bölgesinde model büyükbaş hayvancılık işletmelerinin kurulması

Öncelik 2: Bölgedeki mevcut büyükbaş hayvancılık işletmelerinin hayvansal üretim verimliliği ile fiziksel altyapılarının geliştirilmesi

Mülakat tarihinde gerçekleşen Program Düzeyinde Performans Göstergeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Program Düzeyinde Performans Göstergeleri

Göstergeler	Başlangıç Dönemi	Proje Kapanış Dönemi	Mülakat Dönemi
İmzalanan sözleşme sayısı(Adet)	37	32	32
Toplam Sözleşme Tutarı(TL)	7.217.270,23	5.952.879,59	-
Kurulan Yeni İşletme Sayısı(Adet)	36	31	31
Yeni Kurulanlar Hariç Desteklenen işletme sayısı(Adet)	1	1	1

İstihdam Sayısı(Adet)	-	32	-
Süt Üretimi (Litre)	-	13.872	22.654
Canlı Hayvan Sayısı(Adet)	160	1.101	1.798
Teknik Gezi Sayısı(Adet)	-	1	-
Yem Bitkisi Ekilen Arazi(Dekar)	-	5.382	7.635

1.2 Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Tarafından Sağlanan Mali Kaynak

Bu program kapsamında desteklenecek projeler için tahsis edilen toplam kaynak tutarı **7.400.000 TL**'dir. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından bu program için kullandırılan toplam kaynak tutarı **5.952.879,59 TL**'dir.

Desteklerin Tutarı

Bu program çerçevesinde verilen destekler aşağıda belirtilen asgari ve azami tutarlar arasında belirlenmiştir:

- **Asgari tutar:** 50.000 TL
- **Azami tutar:** 500.000 TL

Hiçbir destek, projenin toplam uygun maliyetinin % 50'sinden fazla olmamıştır.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programı kapsamında yapılan teknik ve mali değerlendirme sonrasında;

38 proje asıl listeden başarılı olmuş ve sözleşmeye davet edilmiştir. 32 adet projede yedek listede yer almıştır. Asıl listedeki projelere hem telefon, hem e-posta hem de iadeli taahhütlü posta yoluyla sözleşmeye davet tebligatları yapılmıştır. Mevzuata uygun olarak kendilerine verilen yasal süre sonunda 23 proje asıl listeden 14 proje yedek listeden toplamda **37** adet proje ile sözleşme imzalamıştır. Program sonunda 32 adet proje başarı ile tamamlanmıştır. 5 adet proje çeşitli sebeplerden dolayı karşılıklı fesh edilmiştir. Feshedilen bu projelerden Ajansın herhangi bir maddi kaybı olmamıştır.

Tablo 2: Başarılı Projelerin İller Bazında Sayı ve Bütçe Dağılımı

İL	PROJE DAĞILIMI		TOPLAM BÜTÇE	HİBE DAĞILIMI	
	SAYI	%		TUTAR	%
Bitlis	6	18,75	2.569.169,34 TL	1.284.584,67 TL	21,58
Hakkari	5	15,62	1.480.209,40 TL	740.104,70 TL	12,43
Muş	11	34,38	4.116.595,54 TL	2.058.292,77 TL	34,58
Van	10	31,25	3.739.794,90 TL	1.869.897,45 TL	31,41
Toplam	32	100	11.905.769,18 TL	5.952.879,59TL	100

Bu 32 projenin hayata geçmesi ile TRB2 Bölgesi'ne; **5.952.879,59TL**'si Ajans hibesi, **5.952.879,59TL**'si proje sahiplerinin eş finansmanı olmak üzere toplam **11.905.769,18 TL**'lik yatırım yapılmıştır.

Program bütçesi olan **7.400.000,00 TL**'nin **7.217.270,23 TL**'si sözleşmeye bağlanmış, fakat sözleşmesi feshedilen projeler ve uygun olmayan maliyetler nedeniyle **1.264.390,64 TL** kaynak artmıştır.

Tablo 3: Mali Destek Programının Nihai Bütçe Özeti

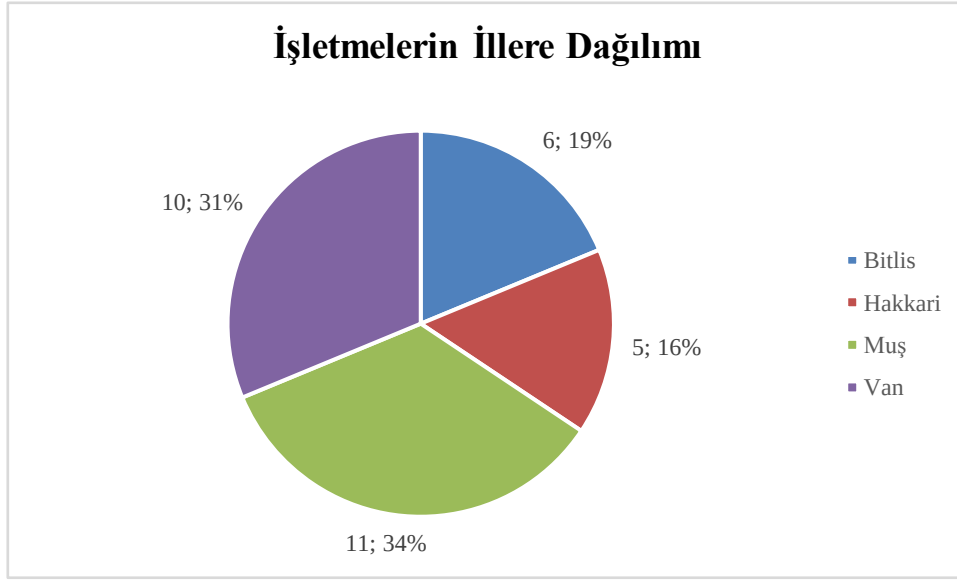
MBHİY MALİ DESTEK PROGRAMI NİHAİ BÜTÇE ÖZETİ	
Kullandırılan toplam hibe tutarı	5.952.879,59 TL
Feshedilen projelerin toplam hibe tutarı	1.048.839,23 TL
Uygulanan projelerden artan kaynak tutarı (Uygun olmayan maliyetler)	215.551,41 TL
TOPLAM	7.217.270,23 TL

Uygulama döneminde, 37 projeden 5'inin sözleşmeleri çeşitli nedenlerle feshedilmiştir.

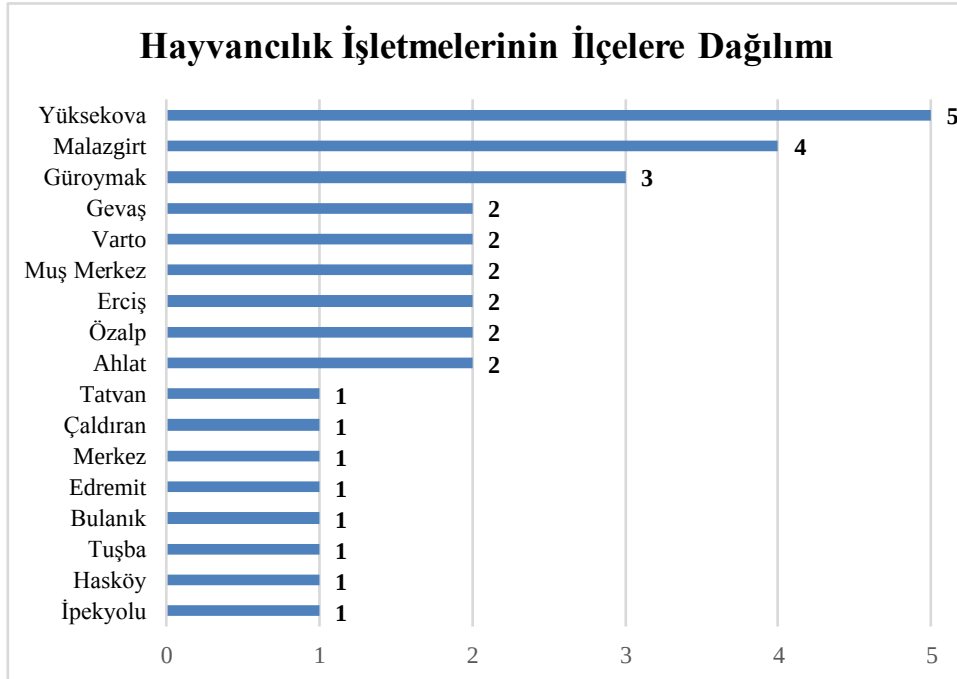
2 MÜLAKATLARA İLİŞKİN TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

MBHİY Mali Destek Programında işletmelerin iller bazında dağılımına baktığımızda Van ve Muş illerinde daha çok işletme desteklenmiştir. Genel olarak TRB2 Bölgesinde destek alan işletmelerin coğrafik konumunu da göz önüne aldığımızda büyükbaş hayvancılığın ve kaba yem üretiminin yoğunlaştığı alanlar öne çıkmaktadır. Bu durum büyükbaş hayvancılığın sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

Grafik 1: Hayvancılık İşletmelerinin İllere Dağılımı

Grafik 2: Hayvancılık İşletmelerinin İlçelere Dağılımı

Grafik 2’de görüldüğü üzere TÜİK verilerine göre kaba yem üretiminin yoğun olduğu ve ova vasfında olan ilçelerde büyükbaş hayvancılığın yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 4: Köylerdeki İşletme Sayıları

Köy Adı	İşletme Sayısı
Dönerdere	2
Dilmetaş	2
Değirmenköy	2
Ovakışla	2
Beşbulak	1
Kaleli	1
Alyar	1
Demirkonak	1
Kaşım	1
Büvetli	1
Yoncalı	1
Çallıdere	1
Kadıköyü	1
Erçek	1
Karaköy	1
Laledağı	1
Köprüler	1
Sabanbüken	1
Sungu	1
Ergücü	1
Suluca	1
Gölağlı	1
Tokaçlı	1
Gürdere	1
Yoncalık	1
Harman	1
Kadıköy	1
Toplam	31

Tablo 4’te görüldüğü gibi büyükbaş hayvancılık işletmeleri kırsal alanlardaki köylerde yapılmaktadır. Şehir ve ilçe merkezlerine işletmeler kurulmamıştır.

Tablo 5: Programdan Destek Alan ve Mülakat Yapılan İşletmeler

Firma İsmi	İli	İlçesi	Köyü
Sipan Tarım Hayvancılık Gıda Süt Ürünleri Petrol İnş. San. Tic. Ltd. Şti	Bitlis	Ahlat	Ovakışla
Kozik Hayvancılık Tarım Gıda İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd Şti	Bitlis	Güroymak	Değirmenköy
Değirmenköy Ltd. Şti.	Bitlis	Güroymak	Değirmenköy
Caflar Tarım Hayvancılık Emlak Otomotiv Gıda Giyim Kırtasiye Petrol İnş. ve Nak. San. Tic. Ltd. Şti.	Bitlis	Güroymak	Kaleli
Pirsan İnş Mobilya Elek.Tarım Tic.San.Ltd.Şti	Bitlis	Tatvan	Tokaçlı
Öz-Canyığıt Ltd. Şti.	Bitlis	Ahlat	Ovakışla
Nehil Tarım Danışmanlık İnşaat Gıda Hayvancılık Sanayi Ticaret Ltd Şti.	Hakkari	Yüksekova	Kadıköy
Er-Ka Hayvancılık Tarım İthalat Ve İhracat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	Hakkari	Yüksekova	Gürdere
Dara Tarım İnş.Mim.Müh.Gıda Hay.San.Ltd.Şti	Hakkari	Yüksekova	Beşbulak
Anka Tarım İnş.Gıda Hay.San.Tic.Ltd.Şti	Hakkari	Yüksekova	Demirkonak
Düzler Gıda Tarım Ltd.Şti	Hakkari	Yüksekova	Yoncalık
Has Aykutlar Nak.Petrol Ve Petrol Ürün.İnş.İth.İhr.San.Tic.Ltd.Şti	Muş	Hasköy	Büvetli
Atmosfer Yalıtım İnş. Tar. Hay. Ürt. Paz. San. Ltd. Şti.	Muş	Muş Merkez	Suluca
Özkarakaya Ltd. Şti.	Muş	Muş Merkez	Harman
Serhatcan Tarım Hayvancılık Sağlık Gıda Turizm Sanayi ve Dış Ticaret Ltd. Şti.	Muş	Varto	Çallidere
Göldağı.Hay.Tar.İnş.Gıda.Tem.San. Tic.Ltd.Şti	Muş	Malazgirt	Gölağlı
Azizoğlu Ltd.Şti.	Muş	Bulanık	Yoncalı

Ünal Hayvancılık Süt Ürn.Gıda İnş.ve Tem.Ltd.Şti.	Muş	Malazgirt	Alyar
Arman Hay. Ltd. Şti.	Muş	Malazgirt	Kadıköyü
Arya Tar.Gıda İnş.Hay.Pet.Ür.San ve Tic.Ltd.Şti	Muş	Malazgirt	Laledağı
Yetkin Hay. Tar. Med. Kym. San. Tic. Ltd. Şti.	Muş	Merkez	Sungu
Hurşitoğlu Tar. Hay. Gıda İnş. Tur.ve Mad.San.Dış.Tic.Ltd.Şti	Muş	Varto	Karaköy
Yaşarlar Madencilik İnş.Tar.Hay.Tem.Gıda.San.İth.İhr. Tic.Ltd.Şti	Van	Erciş	Sabanbüken
Bedirsan İnş.Tar.Hay.Tem.Tur.Gıda San İth.İhr.Tic.Ltd.Şti	Van	Erciş	Ergücü
Askalay.İnş.Tur.Gıda.Tem.Hay.İth.İhr.San.Tic.Ltd.Şti	Van	Çaldıran	Kaşım
İmtaş Day.Tük.Mal.Eğ.Taah.Tem.San.Ltd.Şti	Van	Özalp	Dönerdere
Ta-Ka Tarım Ve Hayvancılık Gıda İnş.Tur.San.ve Tic.Ltd.Şti	Van	Özalp	Dönerdere
Zive Tarım Hayvancılık Taşımacılık Gıda Sanayi Ticaret Limited Şirketi	Van	Gevaş	Dilmetaş
Gimpaş 2 Tarım Hay.İnş.Tur.San.ve Tic.Ltd.Şti	Van	Gevaş	Dilmetaş
Handil Taşımacılık Gıda İnşaat Medikal Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	Van	İpekyolu	Erçek
Yeşil Eraylar Tarım Hayvancılık Gıda Taş. San.Tic.Ltd.Şti	Van	Edremit	Köprüler
Votaş Van Tic.Borsası AŞ.	Van	Tuşba	-

MBHİY Mali Destek Programında ilk başvuru esnasında işletmeler ya şahıs işletmesi ya da Tarım ve Orman Bakanlığı'nın belirlediği işletme vasfı ile proje desteği başvurusu yapmışlardır. Fakat sözleşme aşamasında işletmelerden en az KOBİ statüsünde işletme kaydı istenmiştir. Bu durum işletmelerin kayıt altına alınması, diğer desteklerden azami derecede faydalanma şansını artırmıştır. İşletmelerin birçoğu eş finansman sorununu özellikle Ziraat Bankasının verdiği kredilerle çözmüşlerdir. Bir kaç işletmede kapasitelerini büyüterek diğer ilgili kurumlardan destek almışlardır.

3 MALİ DESTEK PROGRAMININ İŞLETMELERE ETKİSİ

3.1 Mali Destek Programının Hayvan Sayısına Etkisi

Program kapsamında toplam 1.101 adet gebe düve alımı gerçekleşmiştir. Muş ilindeki işletmelerin aldığı hayvanların toplama oranı %36,3 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 6: Proje Kapsamında Alınan Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Dağılımı

İl	Proje Kapsamında Alınan Büyükbaş Hayvan Sayısı	Proje Kapsamında Alınan Büyükbaş Hayvan Sayısı Dağılımı
Bitlis	243	22,1%
Hakkari	143	13,0%
Muş	400	36,3%
Van	315	28,6%
Toplam	1.101	100,0%

Mülakat tarihinde Hakkari ilindeki işletmelerde alınan hayvan sayısının gerilediği, ancak diğer illerdeki işletmelerde önemli artışlar olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 7: Mülakat Tarihinde Gözlemlenen Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Dağılımı

İl	Mülakat Tarihindeki Büyükbaş Hayvan Sayısı	Mülakat Tarihindeki Büyükbaş Hayvan Sayısı Dağılımı
Bitlis	339	18,9%
Hakkari	129	7,2%
Muş	702	39,0%
Van	628	34,9%
Toplam	1.798	100,0%

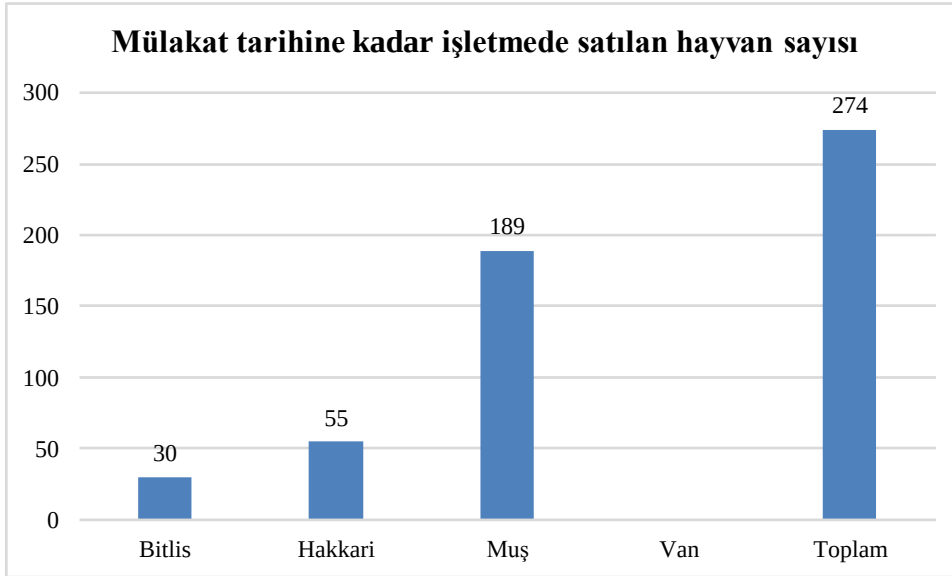
Program sonundaki Büyükbaş hayvan sayısı ile mülakat tarihindeki Büyükbaş hayvan sayısını karşılaştırdığımızda yaklaşık olarak %63 oranında bir arttığı görülmüştür.

Tablo 8: Hayvan Sayısı Değişimi ve Dağılımı

İl	Hayvan Sayısı Değişimi	Hayvan Sayısı Değişiminin Dağılımı
Bitlis	96	13,77%
Hakkâri	-14	-2,01%
Muş	302	43,33%
Van	313	44,91%
Toplam	697	100,00%

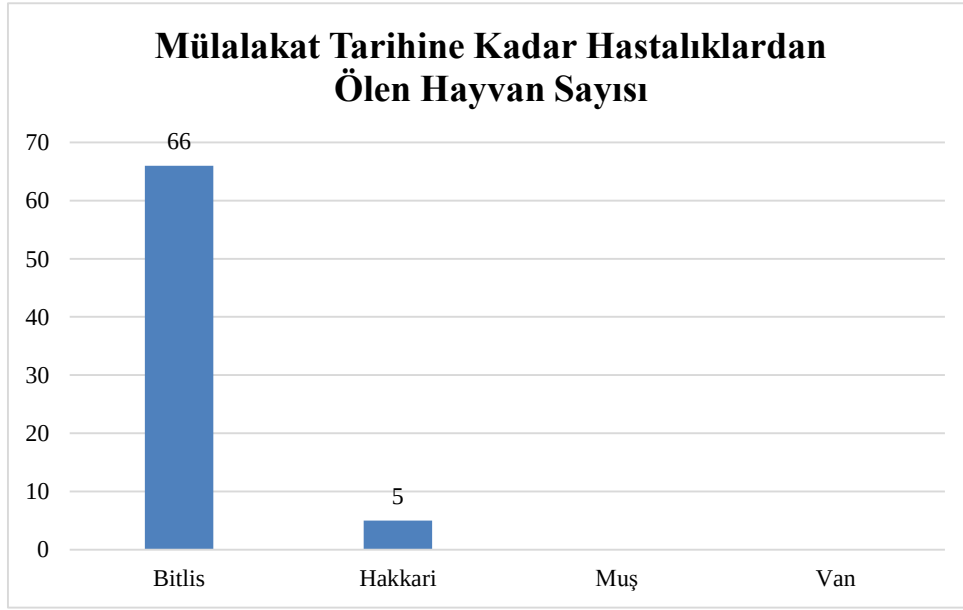
Büyükbaş hayvan sayısı değişiminde Van ve Muş illerinde %100 yakın hayvan artışının olduğu gözlemlenirken, Bitlis ilinde yaklaşık %40 artmıştır. Hakkâri ilinde ise hem hastalıklardan hem de işletme kapasitelerinin küçük olmasından ve doğumdan sonra erkek hayvanların satışından dolayı büyükbaş hayvan artışı olmamıştır.

Grafik 3: Mülakat Tarihine Kadar Satılan Hayvan Sayısı

Mülakat tarihine kadar hayvancılık işletmelerinde satılan hayvanlar genelde erkek hayvanlardır. İşletmeler hayvan doğumları ile işletme kapasitelerini artırmışlardır. İşin doğası gereği işletmeler sürdürülebilirliklerini devamı için özellikle erkek hayvanları satarlar. Muş büyükbaş hayvan satışında öne çıkan il konumundadır. Van ilinde işletmeler ise mülakat tarihinde hayvanların yeni doğum yapması ve işletme kapasitelerinin yüksek olmasından dolayı hayvan satışı yapmamıştır.

Grafik 4:Mülakat Tarihine Kadar Hastalıklardan Ölen Hayvan Sayısı

Bitlis ili Güroymak ilçesinde salgın hastalıktan dolayı destek alan iki işletmede ölümler gerçekleşmiştir. İlçe mülakatın yapıldığı tarihlerde karantina altına alınmıştır.

2010 yılı Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programında hayvan sayısının proje bitiminde ve mülakat tarihinde normallik testine göre dağılımı SPSS programı ile incelendiğinde proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısının normal dağılmadığı, mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısının ise normal dağıldığı görülmüştür. Örneklem sayısı 50'nin altında olduğundan Shapiro-Wilk testinin p değeri değerlendirmeye alınmıştır.

Hipotez şu şekilde kurulmuştur:

H₀: %95 güvenle veriler normal dağılımlıdır.

H₁: %95 güvenle veriler normal dağılımlı değildir.

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı	,177	31	,014	,928	31	,038
Mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı	,122	31	,200*	,967	31	,429

*. This is a lower bound of the true significance.

a. Lilliefors Significance Correction

Her iki veri de normal dağılımlı olma kriteri karşılamadığından, proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı ile mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısının arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İlişkili İki Örneklem Testi uygulanmıştır. Bu karşılaştırma için kurulan Hipotez testi şu şekildedir:

H₀: Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı ile mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı arasında fark yoktur.

H₁: Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı ile mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı arasında fark vardır.

Ranks				
		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı - Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı	Negative Ranks	5 ^a	8,50	42,50
	Positive Ranks	24 ^b	16,35	392,50
	Ties	2 ^c		
	Total	31		

- a. Mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı < Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı
b. Mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı > Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı
c. Mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı = Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı

Test Statistics ^a	
	Mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı - Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı
Z	-3,785 ^b
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000

- a. Wilcoxon Signed Ranks Test
b. Based on negative ranks.

Yapılan değerlendirme p değeri 0,000 olduğundan H₀ reddedilir ve proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı ile mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir.

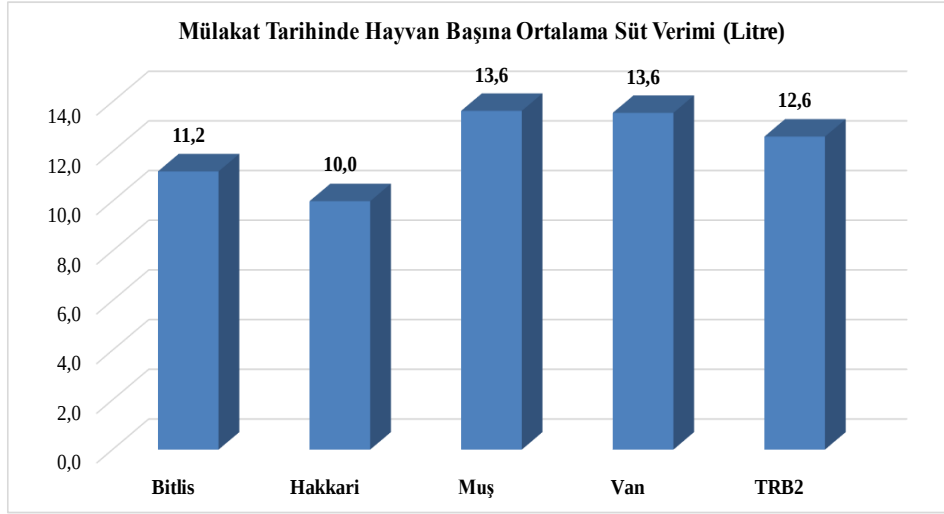
Tablo 9: Proje Kapsamında Alınan ve Mülakat Tarihinde Gözlemlenen İstatistiksel Karşılaştırılması

Hayvan Sayısı	Ortanca (Min-Mak)	p değeri
Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı	39 (20-49)	0,000
Mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı	50 (5-120)	

3.2 Mali Destek Programının Süt Üretimine Etkisi

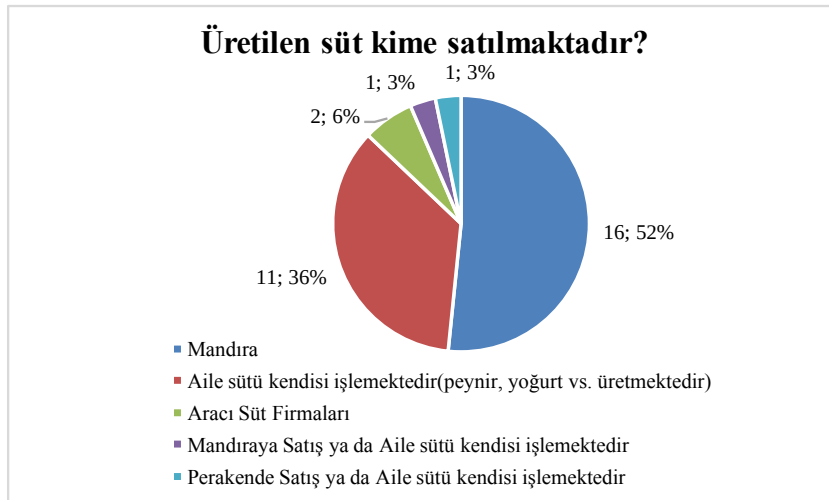
TRB2 Bölgesi illerinde 2013 Tarım ve Orman Bakanlığı'nın verilerine göre hayvan başına ortalama süt verimi 10 litre iken Ulusal süt konseyi verilerine göre Türkiye'de 20 litredir. MBHİY Mali Destek Programında desteklenen işletmelerdeki mülakat tarihi itibari ile hayvan başına ortalama süt verimleri ise 12,6 litredir. Bu oran TRB2 Bölgesi illerinden yüksek fakat Türkiye ortalamasından düşüktür.

Grafik 5: Mülakat Tarihinde Hayvan Başına Ortalama Süt Verimi

İşletmeler, satın alınan hayvanlardan elde ettikleri sütü ya mandıralara veya aracı süt firmalarına satmaktadır. Ayrıca perakende satış yapan ya da sütü kendisi işleyen işletmeler de bulunmaktadır.

Grafik 6: Üretilen Sütün Değerlendirme Yöntemi

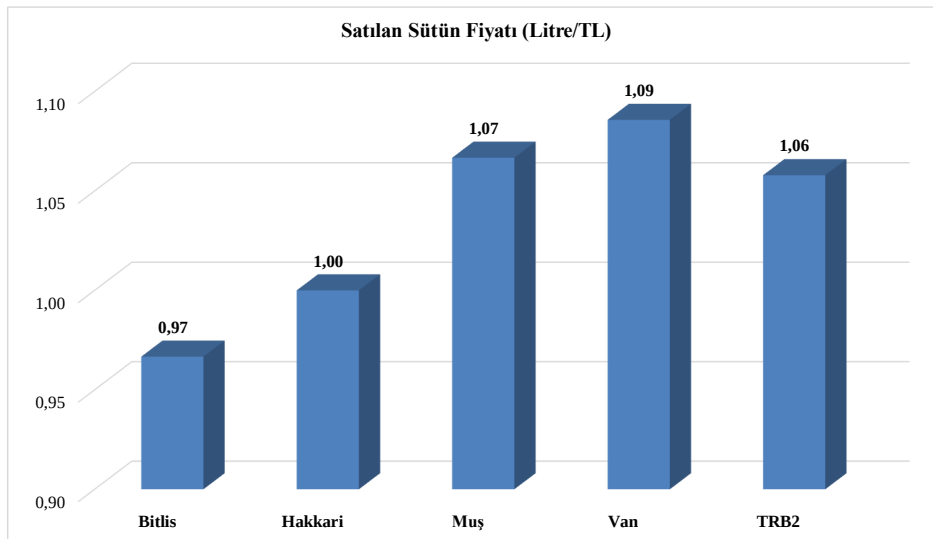
MBHİY Mali Destek Programı kapsamında desteklenen işletmelerde üretilen sütün değerlendirme yöntemine bakacak olursak işletmelerin %50'den fazlası sütünü bölgedeki süt işleyen mandıralara satmaktadır. İşletmelerin %40'a yakını ise sütünü kendi işletmesi içinde peynir, yoğurt vb. şeklinde değerlendirerek satmaktadır.

Tablo 10: Üretilen Sütün İllere Göre Değerlendirme Yöntemi

Üretilen Sütün Değerlendirme Yöntemi	Bitlis	Hakkari	Muş	Van	Toplam
Mandıra	3	-	8	5	16
Aile sütü kendisi işlemektedir(peynir, yoğurt vs. üretmektedir)	3	5	2	1	11
Aracı Süt Firmaları	-	-	-	2	2
Perakende Satış ya da Aile sütü kendisi işlemektedir	-	-	-	1	1
Mandıraya Satış ya da Aile sütü kendisi işlemektedir	-	-	1	-	1
Toplam	6	5	11	9	31

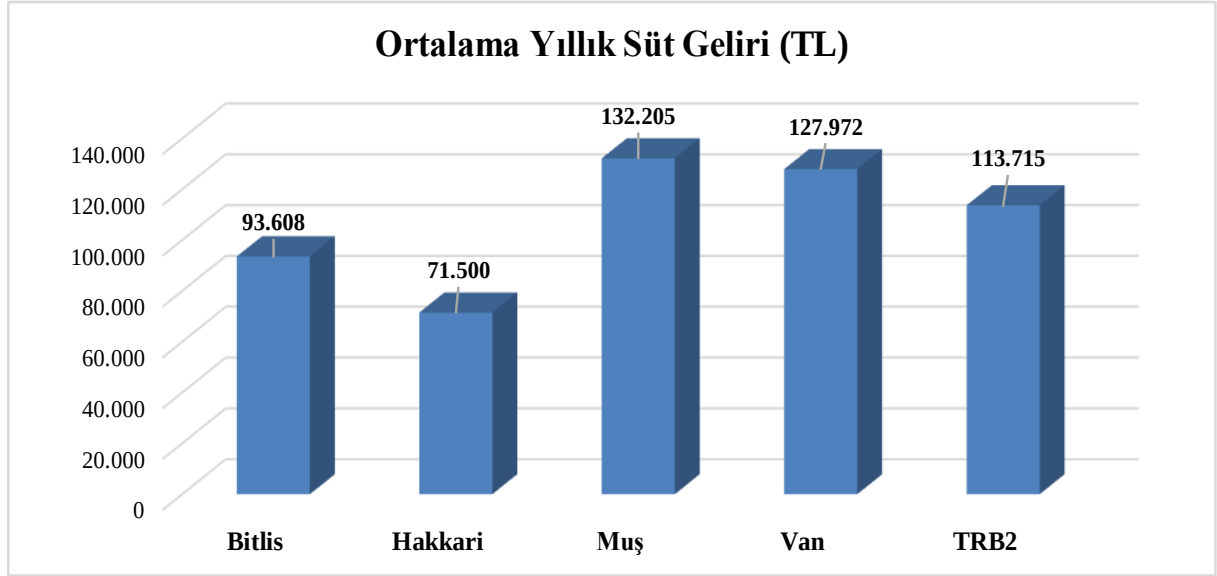
Toplamda desteklenen 31 adet işletmenin 16'sı sütünü işletme alanına gelen mandıralara satarken 11 adet işletme ise sütünü kendi işletmesi içinde katma değerli ürün (peynir, yoğurt, tereyağı, vb.) halinde işleyerek pazarlamıştır. Desteklenen 2 işletme ise sütünü aracı süt toplayıcılarına satmıştır. 1 işletme sütünü kendisi perakende olarak satarken diğer 1 işletme ise sütün bir kısmını ailenin ihtiyacı için kullanmakta ve bir kısmını ise mandıralara satmaktadır.

Grafik 7: Süt Satış Fiyatı

Mülakat tarihinde işletme sahipleri bir litre çiğ sütü mandıralara ortalama 106 kuruşa (1,06 TL) satmaktadırlar. Ulusal süt konseyinin 2014 yılında belirlediği çiğ süt fiyatı 105 kuruştur (1,05 TL). Genel olarak işletmeler Türkiye ortalamasına göre çiğ sütlerini satmaktadırlar. Van ilinde program kapsamında desteklenen işletmeler tarafından satılan çiğ süt 109 kuruş (1,09 TL) ile Türkiye ortalamasının üstündedir.

Grafik 8: İşletme Başına Ortalama Yıllık Süt Geliri (TL)

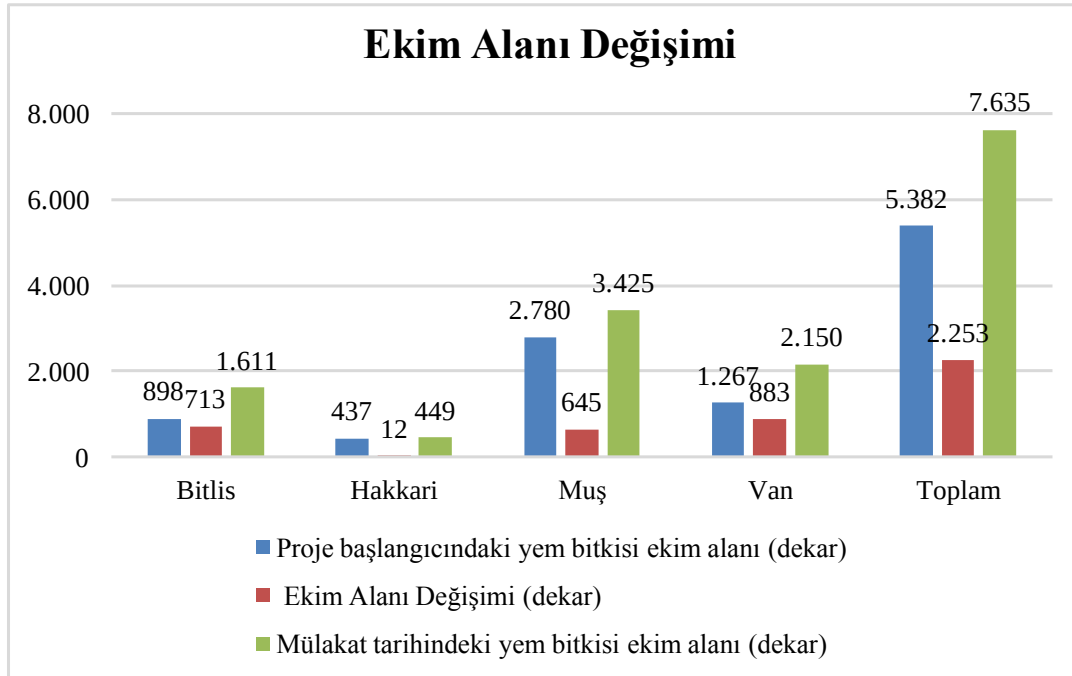
İşletme başına yıllık çiğ süt geliri ortalama 113.715 Türk Lirasıdır. Muş ilindeki büyükbaş hayvancılık işletmeleri yıllık ortalama süt gelirleri 132.205 TL ile en yüksek il konumundadır. Van ili yaklaşık 127.972 TL ile TRB2 Bölgesi ortalamasının üzerindedir. Bitlis ilindeki büyükbaş hayvancılık işletmelerinin yıllık ortalama süt gelirleri 93.608 TL ile TRB2 Bölgesi ortalamasının altındadır. Hakkâri ilindeki işletmelerin yıllık ortalama süt geliri 71.500 TL ile TRB2 Bölgesi ortalamasının aşağısında ve son sıradadır. Bu durum Hakkâri'deki işletmelerin günlük süt verimlerinin ve işletme kapasitelerinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Program kapsamında desteklenen büyükbaş hayvancılık işletmelerini ortalama yıllık süt geliri hesabı hayvan başına günlük ortalama süt veriminin ve yıllık 250 gün üzerinden sağımının litre satış fiyatı çarpımı ile hesaplanmıştır $[(\text{günlük ortalama süt verimi(lt)}) \times (\text{yıllık sağılan gün (250 gün)}) \times (\text{hayvan adedi}) \times (\text{ortalama satış fiyatı(litre)})]$.

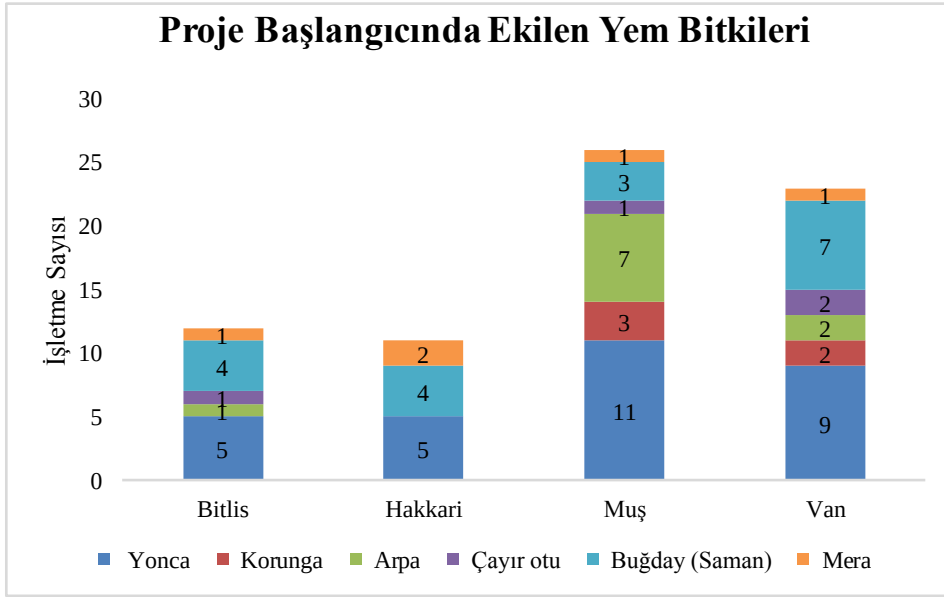
3.3 Mali Destek Programının Yem Bitkisi Ekim Alanına Etkisi

Süt sığırcılığı işletmelerinde toplam işletme giderlerinin yaklaşık %70'i yem gideridir. Bu aşamada işletmelerin karlılığını artırması ve sürdürülebilirliğinin devamı için işletmenin yem ihtiyacını kendi arazisi ve ya kiralayacağı arazilerde ekeceği kaba yemden karşılaması gereklidir. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı MBHİY Mali Destek Programı proje başvuru aşamasında büyükbaş hayvancılık işletmelerinden kaba yem ihtiyaçlarını kendi arazilerinden veya kiralayacakları arazilerden karşılamalarını zaruri kılmıştır. Bundan dolayı proje başvurusu aşamasında hayvan başına en az 3 dekar yem bitkisi ekimi için Çiftçi Kayıt sistemine (ÇKS) kayıtlı arazi şartını koymuştur. Grafik 9'daki başlangıçtaki yem ekim alanı işletmelerin zaruri olarak hayvan başına ettikleri yem ekim alanını ifade eder. Mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanları işletmelerin ÇKS kayıtlarındaki yem ekim alanlarını ifade eder. Grafik 9'da mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı değişiminde özellikle hayvan sayısı artışına paralel olarak yem bitkisi ekim alanı da artmıştır. Yem bitkisi ekim alanında Van ili öne çıkmaktadır. İl bazında oransal baktığımızda ise Bitlis ili %100'e yakın ekim alanını artırmıştır.

Grafik 9: Ekim Alanı Değişimi

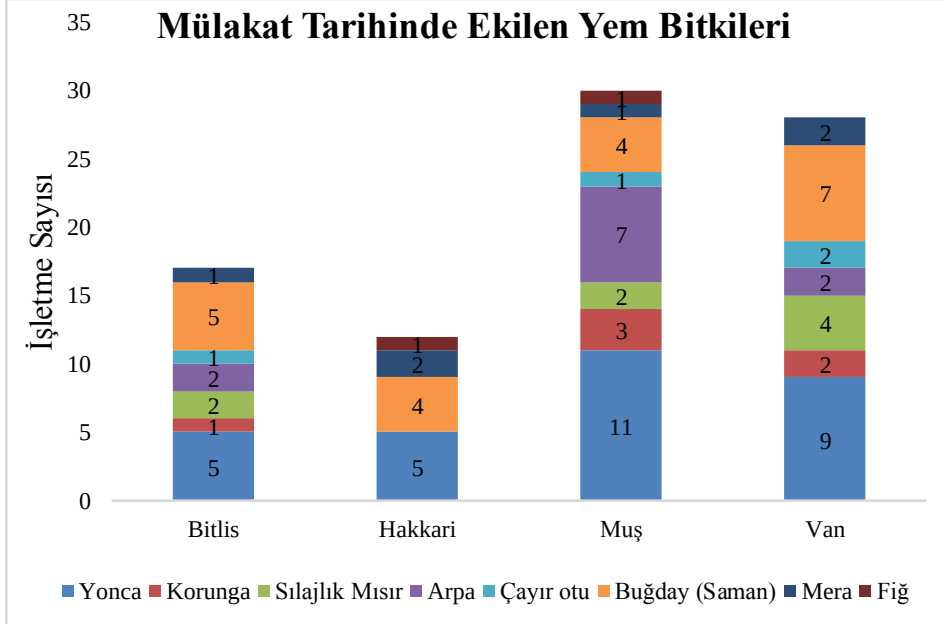

Grafik 10: Proje Başlangıcında Ekilen Yem Bitkileri

Program başlangıcında ekilen yem bitkisi çeşidi 5 çeşittir. Genelde işletmeler işletmelerinin yem ihtiyacını yonca ve buğday samanından karşılamaktadır. İşletmeler belli oranda meradan da faydalanmışlardır.

Grafik 11: Mülakat Tarihinde Ekilen Yem Bitkileri

Mülakat tarihinde işletmeler yem çeşitliliğini artırarak 7 çeşide çıkarmıştır. Özellikle silajlık mısır ekiminde önemli oranda artış olmuştur. Bunun en büyük sebebi işletmelerin kışlık yem ihtiyaçlarını silajlık mısırdan elde etmesi ve birim alandan alınan verim artışıdır.

2010 yılı Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programında proje başlangıcında ekilen yem bitkisi alanı ile mülakat tarihinde ekilen yem bitkisi alanının normallik testi ile dağılımı SPSS programı ile incelendiğinde her iki verinin de normal dağılmadığı görülmüştür. Örneklem sayısı 50'nin altında olduğundan Shapiro-Wilk testinin p değeri değerlendirmeye alınmıştır.

Hipotez şu şekilde kurulmuştur:

H₀: %95 güvenle veriler normal dağılımlıdır.

H₁: %95 güvenle veriler normal dağılımlı değildir.

Tests of Normality						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı (dekar)	,339	31	,000	,471	31	,000
Mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı (dekar)	,297	31	,000	,728	31	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Her iki veri de normal dağılımlı olmadığından, proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı ile mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için Wilcoxon İlişkili İki Örneklem Testi uygulanmıştır. Bu karşılaştırma için kurulan Hipotez testi şu şekildedir:

H₀: Proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı ile mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı arasında fark yoktur.

H₁: Proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı ile mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı arasında fark vardır.

Ranks				
		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı (dekar) - Proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı (dekar)	Negative Ranks	0 ^a	,00	,00
	Positive Ranks	17 ^b	9,00	153,00
	Ties	14 ^c		
	Total	31		

a. Mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı (dekar) < Proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı (dekar)

b. Mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı (dekar) > Proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı (dekar)

c. Mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı (dekar) = Proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı (dekar)

Test Statistics^a

	Mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı (dekar) - Proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı (dekar)
Z	-3,624 ^b
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000

a. Wilcoxon Signed Ranks Test

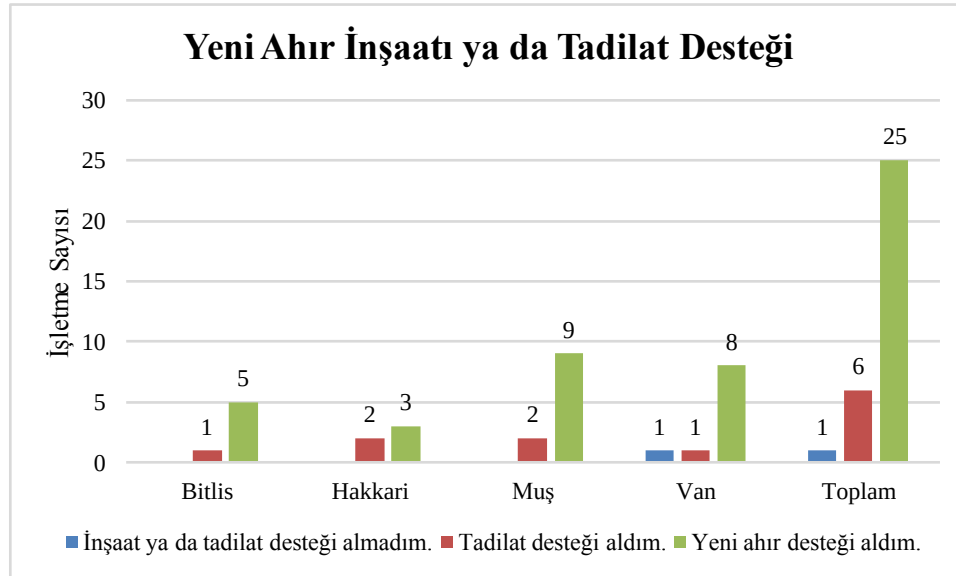
b. Based on negative ranks.

Yapılan değerlendirme p değeri 0,000 olduğundan H_0 reddedilir ve proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı ile mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir.

3.4 Mali Destek Programının Yeni Ahır Yapımı ya da Tadilat Etkisi

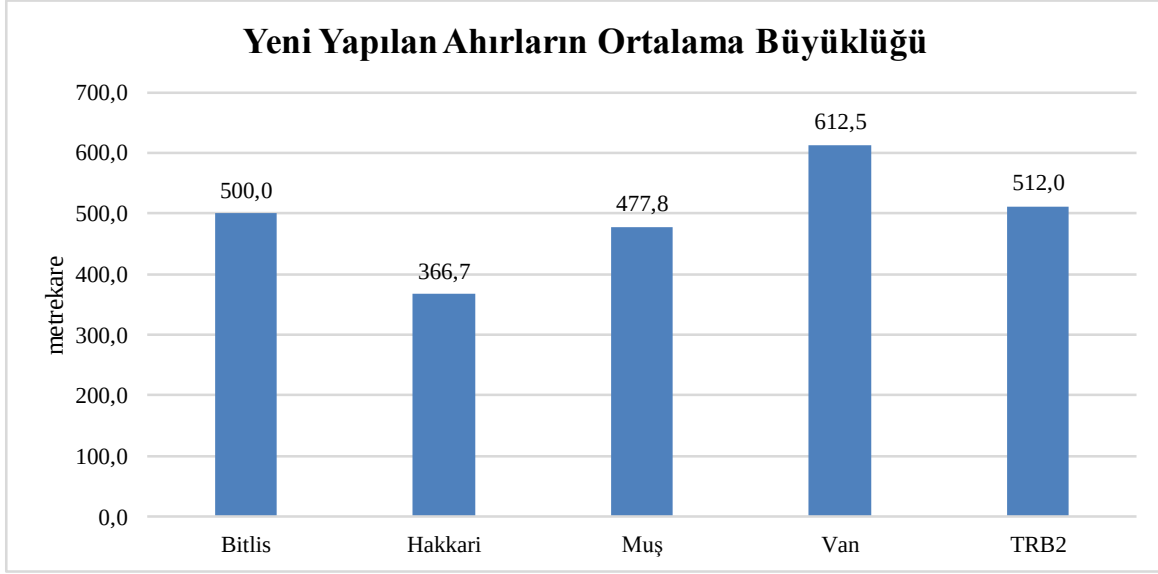
Program kapsamında destek alan 32 işletmenin 25 tanesi yeni ahır desteği alırken 6 tanesi var olan ahır işletmelerine tadilat desteği almıştır. 1 adet işletmeye ise sadece ekipman desteği verilmiştir.

Grafik 12: Yeni Ahır İnşaatı ya da Tadilat Desteği

Yeni yapılan ahırların ortalama büyüklüğü 512 metrekare (m^2) olarak gerçekleşmiştir. Van'daki işletmelerin ortalama ahır büyüklüğü 612,5 m^2) yapılan tüm ahırların ortalamasının oldukça üzerinde yer almaktadır.

Grafik 13: Yeni Yapılan Ahırların Ortalama Büyüklüğü (m²)

Yeni yapılan işletmelerin ortalama büyüklükleri büyükbaş hayvan kapasiteleri ile uyumlu olabilecek şekilde planlanmıştır. İşletmelerin uzun vade büyüme potansiyeli de ahırların kuruluş aşamasında dikkate alınmıştır.

3.5 Mali Destek Programının Makine Ekipman Sayısına Etkisi

Program kapsamında ihtiyaca göre makine ekipman desteği verilmiştir. Her işletmeye zaruri olarak işletme kapasiteleri ile uyumlu olacak şekilde tam otomatik süt sağım ünitesi ve süt soğutma tankı desteği verilmiştir. Program kapsamında uygun maliyet sayılan diğer çiftlik ekipmanları işletmelerin tercihinine bırakılmıştır.

3.5.1 Gübre Pompası

Program kapsamında 11 adet gübre pompası desteği verilmiştir. Van 6 adet gübre pompası olarak en fazla desteği alan il konumundadır.

Tablo 11: Gübre Pompası Sayısı

İl	Gübre Pompası Sayısı
Bitlis	1
Hakkari	1
Muş	3
Van	6
Toplam	11

3.5.2 Su Deposu

Program kapsamında 18 adet su deposu desteği verilmiştir. Su depolarının kapasiteleri 5 ile 15 ton arasındadır.

Tablo 12: Su Deposu Sayısı ve Kapasitesi

İl	Su Deposu Sayısı	Ortalama Su Deposu Kapasitesi (Ton)
Bitlis	2	12,5
Hakkâri	4	6,7
Muş	6	7,5
Van	6	8,3
Toplam	18	8,2

3.5.3 Süt Soğutma Tankı

Program kapsamında destek alan 32 işletmenin 31 tanesine süt soğutma tankı desteği verilmiştir. Soğutma tanklarının genel kapasitesi 2 tonluktur.

Tablo 13: Süt Soğutma Tankı Sayısı ve Kapasitesi

İl	Süt Soğutma Tankı Sayısı	Ortalama Süt Soğutma Tankı Kapasitesi (Ton)
Bitlis	6	2,0
Hakkari	5	2,0
Muş	11	2,0
Van	9	2,4
Toplam	31	2,1

3.5.4 Kaşıma Fırçası

Program kapsamında işletme kapasiteleri ile uyumlu olabilecek şekilde 42 adet kaşıma fırçası desteği verilmiştir. En fazla kaşıma fırçası desteğini Van ili almıştır.

Tablo 14: Kaşıma Fırçası Sayısı

İl	Kaşıma Fırçası Sayısı
Bitlis	8
Hakkari	1
Muş	9
Van	24
Toplam	42

3.5.5 Balya Makinesi

Program kapsamında sadece bir işletmeye balya makinesi desteği verilmiştir.

Tablo 15: Balya Makinesi Sayısı

İl	Balya Makinesi Sayısı
Bitlis	-
Hakkâri	-
Muş	1
Van	-
Toplam	1

3.5.6 Hayvan Yatağı

Program kapsamında işletme kapasiteleri ile uyumlu olabilecek şekilde hayvan yatağı desteği verilmiştir. Van ilinde destek alan işletmeler toplam hayvan yatağının %50'den fazlasını almıştır.

Tablo 16: Hayvan Yatağı

İl	Hayvan Yatağı
Bitlis	197
Hakkari	70
Muş	182
Van	564
Toplam	1013

3.5.7 Suluk

Program kapsamında toplam 48 adet suluk desteği verilmiştir. Van ilinde destek alan işletmeler toplam suluğun %50'den fazlasını almıştır.

Tablo 17: Suluk Sayısı

İl	Suluk Sayısı
Bitlis	8
Hakkari	5
Muş	10
Van	25
Toplam	48

3.5.8 Buzağı Kulübesi

Program kapsamında 168 adet buzağı kulübesi alınmıştır. Van ve Bitlis ili toplam destek verilen kulübesinin %90'ından fazlasını almıştır.

Tablo 18: Buzağı Kulübesi Sayısı

İl	Buzağı Kulübesi Sayısı
Bitlis	48
Hakkari	7
Muş	6
Van	107
Toplam	168

3.5.9 Yemleme Vagonu

Program kapsamında 8 adet yemleme vagonu alınmıştır. Van ili hariç diğer iller işletme kapasiteleri ile uyumlu olarak ortalama 3 tonluk yem vagonları almıştır.

Tablo 19: Yemleme Vagonu Sayısı ve Kapasitesi

İl	Yemleme Vagonu Sayısı	Ortalama Yemleme Vagonu Kapasitesi (Ton)
Bitlis	3	3,5
Hakkari	2	3,0
Muş	1	3,0
Van	2	7,5
Toplam	8	4,7

3.5.10 Jeneratör

Program kapsamında 21 adet jeneratör alınmıştır. En fazla Muş ili jeneratör desteğinden faydalananmıştır.

Tablo 20: Jeneratör

İl	Jeneratör Sayısı
Bitlis	4
Hakkâri	4
Muş	7
Van	6
Toplam	21

3.5.11 Yem Kırma Makinesi

Program kapsamında 15 adet yem kırma makinesi alınmıştır. Van 5 makine ile en fazla yaralanan il olurken Muş ili en az faydalanan il konumundadır.

Tablo 21: Yem Kırma Makinesi Sayısı

İl	Yem Kırma Makinesi Sayısı
Bitlis	4
Hakkari	4
Muş	2
Van	5
Toplam	15

3.5.12 Süt Sağım Ünitesi

Program kapsamında destek alan 32 işletmenin 31 tanesine süt sağım ünitesi desteği verilmiştir. Süt sağım üniteleri işletme kapasiteleri ile uyumlu olabilecek şekilde 6 ve 8 baş kapasitelidir.

Tablo 22: Süt Sağım Ünitesi Sayısı ve Kapasitesi

İl	Süt Sağım Ünitesi Sayısı	Ortalama Süt Sağım Ünitesi Kapasitesi (Baş)
Bitlis	6	7,7
Hakkari	5	6,4
Muş	11	7,5
Van	9	6,9
Toplam	31	7,2

3.5.13 Gübre Sıyırıcı Sistemi

Program kapsamında 21 adet gübre sıyırıcı sistem desteği verilmiştir. Van ili diğer üç il toplamından daha fazla destek alan il konumundadır.

Tablo 23: Gübre Sıyırıcı Sistemi Sayısı

İl	Gübre Sıyırıcı Sistemi Sayısı
Bitlis	4
Hakkari	1
Muş	4
Van	12
Toplam	21

4 SONUÇ

2010 yılı Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması (MBHİY) Mali Destek Programı Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından uygulanan ilk tarım mali destek programıdır. Ayrıca MBHİY Mali Destek Programı 26 Kalkınma Ajansı içinde de birincil tarımsal faaliyetle alakalı ilk program özelliğini taşımaktadır. Programın uygulanma süresi içerisinde Van'da yaşanan deprem program süresinin uzamasına ve bazı proje sahiplerinin bozulan piyasa koşullarına bağlı olarak projelerini feshetmelerine neden olmuştur. MBHİY Mali Destek Programında desteklenen projelerin tümü başvuru rehberinde belirtilen önceliklilerle tam uyumlu olarak tamamlanmıştır.

Mali destek programının etkisinin en belirgin olduğu göstergeler büyükbaş hayvan sayısındaki artış ve buna paralel olarak yem bitkisi ekim alanındaki artış olmuştur. Program kapsamında satın alınan 1.101 büyükbaş hayvan sayısı mülakat tarihinde 1.798'e ulaşmıştır. Ayrıca işletmeler 274 adet erkek büyükbaş hayvanı da satmışlardır. İşletmelerdeki artış oranı satılan büyükbaş hayvanları da dâhil edersek %90 civarındadır. Yem bitkisi ekim alanı program başlangıcında 5.382 dekardan mülakat tarihinde 7.635 dekara ulaşmıştır. Mülakat tarihindeki mevcut büyükbaş hayvan başına 4,24 dekar yem ekim alanı düşmektedir. Bu miktar program başlangıcında işletmelerin taahhüt ettiği 3 dekardan yüksektir.

Ajans'ın uygulamış olduğu MBHİY mali destek program hayvancılık işletmeleri arasında genel olarak yüksek memnuniyet düzeyine yol açmıştır. Bununla birlikte bazı işletmelerin özellikle eş finansman sağlamada finansa erişimlerinde zorlandıkları görülmüştür. İşletmelerin önemli bir kısmı eş finans sorununu Ziraat Bankası'nın kredilerinden karşılamıştır. İlk defa profesyonel anlamda işletme yürütme sürecine giren paydaşlar hem proje uygulama hem de işletmelerinin devamlılığı konusunda zorluklarla karşılaşmışlardır. Genel olarak programdan destek alan büyükbaş hayvancılık işletmelerine mülakat tarihi itibari ile bakıldığında, ortalama hayvan başına süt verimine göre yıllık çiğ süt satışından dolayı genel olarak 70.000 TL ile 130.000 TL arası gelir elde etmişlerdir. Ayrıca bu gelire ek olarak satılan erkek hayvanları da bu işletmelerin sürdürülebilirliği ve karlılığının artırmıştır.

5 MÜLAKAT FORMU

2010 YILI MODEL BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK İŞLETMELERİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI MALİ DESTEK PROGRAMI YARARLANCILARLA MÜLAKAT FORMU

Mülakat Tarihi :
Görüşülen Firma İsmi :
Firma Yetkilisi :
Görüşme Adresi :
Ajans Yetkilisi :

İli

- A. Bitlis
- B. Hakkari
- C. Muş
- D. Van

İlçesi

.....

Köyü

.....

Soru 1) Proje kapsamında alınan büyükbaş hayvan sayısı

.....

Soru 2) Mülakat tarihindeki büyükbaş hayvan sayısı

.....

Soru 3) Mülakat tarihinde hayvan başına süt verimi (litre)

.....

Soru 4) Proje başlangıcındaki yem bitkisi ekim alanı (dekar)

.....

Soru 5) Mülakat tarihindeki yem bitkisi ekim alanı (dekar)

.....

Soru 6) Proje başlangıcında ekimi yapılan yem bitkisi çeşitleri

- A. Yonca
- B. Korunga
- C. Sılablık Mısıır
- D. Arpa
- E. Çayır otu
- F. Buğday (Saman)
- G. Diğer

Soru 6.1) 6. Sorunun Cevabı Diğer ise Belirtiniz

.....

Soru 7) Mülakat tarihindeki ekimi yapılan yem bitkisi çeşitleri

- A. Yonca
- B. Korunga
- C. Sılablık Mısıır
- D. Arpa
- E. Çayır otu
- F. Buğday (Saman)
- G. Diğer

Soru 7.1) 7. Sorunun Cevabı Diğer ise Belirtiniz

.....

Soru 8) Üretilen süte kime satılmaktadır?

- A. Mandıra
- B. Aracı Süt Firmaları
- C. Perakende Satış
- D. Aile sütü kendisi işlemektedir(peynir, yoğurt vs. üretmektedir)

Soru 9) Satılan sütün litre fiyatını belirtiniz (Kuruş)

.....

Soru 10) Proje kapsamında inşaat, tadilat desteği aldınız mı?

- A. Tadilat desteği aldım.
- B. Yeni ahır desteği aldım.
- C. İnşaat ya da tadilat desteği almadım.

Soru 11) Yeni ahır yapımı desteği aldıysanız, ahır büyüklüğü ne kadardır ? (metrekare)

.....

Soru 12) Proje kapsamında makine ekipman desteği aldıysanız bunları belirtiniz.

	Birim	Miktar	Kapasite	Kapasite Birimi
Gübre Pompası				
Su Deposu				
Süt Soğutma Tankı				
Kaşıma Fırçası				
Balya Makinesi				
Hayvan Yatağı				
Suluk				
Buzağı Kulübesi				
Yemleme Vagonu				
Jeneratör				
Yem Kırma Makinesi				
Süt Sağım				

Ünitesi				
Gübre Sıyırıcı Sistemi				

Soru 13) Mülakat tarihinde işletmede satılan hayvan sayısı (Başlangıç tarihi hayvan satın alım tarihi dikkate alınmalıdır.)

.....

Soru 14) Mülakat tarihine kadar hastalıklardan dolayı ölen hayvan sayısı

.....

Soru 15) Diğer Hususlar

**2010 YILI
MODEL BÜYÜKBAŞ
HAYVANCILIK
İŞLETMELERİNİN
YAYGINLAŞTIRILMASI
MALİ DESTEK PROGRAMI
ETKİ ANALİZİ RAPORU**

2018

Şerefiye Mah. Cumhuriyet Cad. 943. Sok. No:1 65140 İpekyolu / Van

Tel : (0432) 215 65 55 (pbx) / Faks : (0432) 215 65 54 - (0212) 381 79 93

E-mail : bilgi@daka.org.tr / Web : www.daka.org.tr

www.facebook.com/doguanadolukalkinmaajansi
www.twitter.com/DAKA_org_tr